

GÖÇ OLGUSU İÇERİSİNDE İZMİT MUHACİRLERİNE DAİR KISA BİR DEĞERLENDİRME

Hatice AKAN*

Giriş

Can damarı İzmit, gerek Osmanlı ve Cumhuriyet Türkiye'si gerekse dünya konjonktürü açısından her daim önemi haiz bir bölge olmuştur. Siyasi, askerî, sosyal ve kültürel tarih çerçevesinde kırılma noktalarını içinde barındıran İzmit ve çevresi, Osmanlı'nın içinde bulunduğu savaşlar ve antlaşmalar dolayısıyla göç alan bir saha olma özelliğine sahiptir. Göçlerin genel sebeplerini; farklı etnik grupların kendi farklılıklarını ortaya koymaları ve belli bir dönem sonrasında Osmanlı'nın bunları bir potada eritememesi, Avrupa'nın Müslüman olana hoşgörüsüzlüğü, ötekinin ötekine tahammülsüzlüğü şeklinde özetlemek yanlış olmayacaktır. Göç olgusu beraberinde muhacir, muhaceret, mülteci başta olmak üzere kendisiyle ilgili ve kendinden türetilmiş pek çok kavramı da beraberinde getirmiştir. Osmanlı belgelerine göre; "Hicret", "Muhaceret" kişinin bağlı olduğu devletin baskısına dayanamayıp bir daha dönmek üzere yaşadığı yeri terk ederek Türk idaresindeki diğer topraklara gitmesidir, işte bunlar muhacirlerdir. Mülteciler ise işgal edilen sahadan gelen, savaş bittikten sonra da yurtlarına dönme umudu içerisinde göç eden kimselerdir.¹

İzmit sancağı 1530'da Kocaeli'ye bağlı bir kaza iken XVI. yüzyılda Kaptanpaşa (Cezayir-i Bahri Sefid) eyaletine bağlı sancak statüsüne getirilmiş, 1855'te, Hüdavendigâr'a, 1878'de de Şehremaneti'ne bağlanmıştır. İzmit, Kırım Savaşı ve sonrası yaşanan göç dalgasında coğrafi konumu gereği, geçici iskân bölgesi olup İstanbul'a ulaşan muhacirlerin Anadolu'nun iç bölgelere ulaştırılmasında geçici güzergâh vasfı görmüştür. Muhacir aktarımının uygun olmadığı yerlerdeki muhacirler, İzmit üzerinden iskân bölgelerine gönderilmişlerdir. İzmit'in Kandıra ve Kaymaz kazaları hava muhalefeti ve deniz kazaları gibi olumsuz şartların vuku bulduğu anlarda zorunlu karaya çıkış noktaları olmuştur.²

Osmanlı'da göç deyince akla özellikle Rusya'nın işgalci faaliyetleri sonrasında şekillenen göç hareketleri gelmektedir. Bu dönemi; 1774'te Küçük Kaynarca Antlaşması'yla başlayıp Kırım Savaşı'na kadar (1853-1856) süren göçler, Kırım Savaşı'ndan 1877-1878 Osmanlı

* Okutman, Sakarya Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölüm Başkanlığı, e-mail:hatices@sakarya.edu.tr.

1 Nedim İpek, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*, s. 373.

2 Derya Derin Paşaoğlu, "Muhacir Komisyonu Maruzatı'na Göre (1877-1878) 93 Harbi Sonrası Muhacir İskânı", c.5, sayı 2, *History Studies Halil İnalçak Özel sayısı*, s. 370.

Rus Savaşı (93 Harbi)'na kadar gerçekleşen göç dalgaları ve 93 Harbi sonrası yaşanan gelişmeler olarak değerlendirmek mümkündür. Konumuz çerçevesinde 93 Harbi ve sonrasında kısaca bahsederek Milli Mücadele döneminin son yıllarında Türkiye'ye özellikle İzmit'e gelen göçmenler; bunların hangi mahalli birimlere yerleştirildikleri, hayatlarını nasıl idame ettirdikleri, devlet eliyle nelerin yapılabildiği çalışmamızın ana temasıdır.

Osmanlı Devleti Döneminde İzmit'e Gelen Göçler ve Muhacirlerin İskânı

İzmit ve çevresine ilk göç 1806-1812 ile 1828-1829 Osmanlı Rus savaşları sonrasında olmuş, akabinde Kafkaslardan, Rumeli'den ve Balkanlardan gelen göçmenlerle İzmit sancağı'ndaki göçmen sayısı on bini aşmıştır. Anadolu'ya Türk nüfusu çekebilmek için Balkanlar ve Orta Asya her zaman önemli olmuştur. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sonrasında Gürcistan'da bir sahil kenti Sohum'dan gelen göçmenlerin Trabzon-İzmit arasında kalan geniş bölgeye dağıldıkları ve iskân ettirildikleri bilinmektedir.³ Orta Asya, Kafkaslar, Balkanlar ve Rumeli topraklarından Anadolu'ya gerçekleşen göç hareketleri büyük önem arz etmektedir. 1878'te Osmanlı'nın Rumeli vilayetlerinde meydana gelen dağılımlarda Anadolu'ya göç eden kabileler olmuştur. 1881 yılı itibarıyla İzmit'e gönderilen muhacirler; Batum'dan 9425, Sohum'dan 8574, Rum-ili Türkü 1527, Tatar- Nogay 377, Çerkez 5920 olmak üzere toplam 25.823'tür. Bu göçmenlerden 101 hane 700 nüfus 1893'te İzmit'in Mecidiye Köyü'nü yurt edinmiştir. Köyün yerlisi Ermeni halkıyla iyi bir diyalog kurmuşlardır. Hatta yerli halk 1915 tehciriyle yerlerinden ayrılmış, köy tamamen muhacirlere kalmıştır. 93 Harbi sonrası Batum'dan göç edenlerden müteşekkil toplam 50 civarında Gürcü ve Laz köyü olduğu da bilinmektedir. İzmit'in Laz köylerinden Çubuklu Osmaniye köyü bunlardan biridir.

93 Harbi ile Rusya Osmanlı'nın Balkan topraklarında Panslavizm politikası aracılığıyla genişleme imkânı bulmuştur. Bu savaş ortamında 1 milyon 200 bin kişi de göç etmek zorunda kalmıştır. Bu muhacirlerin 200 bini Şumnu'da, 300 bini Makedonya'da, 150 bini Batı Trakya ve Rodoplar'da toplanırken, Eylül 1879'a kadar, 387 binden ziyade muhacir de İstanbul'a sevk edilmiştir. Savaş sırasında başlayan göçlerle, Kafkaslardan ve Doğu Anadolu'daki savaş bölgesinden gelenler Erzurum'a yığılmışlardır. Sohum ve Batum'dan gelenler, geçici olarak Trabzon, Giresun ve Samsun'da barındırılmışlardır. Resmi istatistiklere göre, Rumeli'den 767.339, Sohum, Batum ve Kars havalisinden yaklaşık 300 bin kişi Anadolu'ya göç etmiştir.⁴

İzmit ve Çevresine Yerleştirilen Muhacirlere Yapılan Yardımlar ve Osmanlı Devleti'nin Politikası

İskân bölgelerinden biri olan İzmit tüm göçmenlerin her türlü ihtiyaçlarından sorumlu olmuştur. Bu ihtiyaçların Maliye Nezareti'nce tedarik edilemediği durumlarda yakın vilayetlerden Hüdavendiğar vilayetinin öşür hâsılatından temin edilmeye çalışılmıştır.

Bu gelişmelerin yanı sıra göçmenler için devlet bünyesinde atılan en büyük adım 5 Ocak 1860'ta ilk olarak "Muhacir Komisyonu" adıyla kurulan teşkilat olmuştur. XIX. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte bir asır devam eden göç hareketleri Osmanlı Devleti'nde muhacir işlerini düzenlemek adına bu komisyonun kurulma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Komisyon, başlangıçta Ticaret Nezareti'ne bağlı olarak yükümlülüklerini yerine getirirken bir yıl sonra bağımsız hale gelmiş, akabinde Zabtiye Nezareti ve Meclis-i Vâlâ'ya bağlı komisyonlarca varlığını sürdürmüştür. Özellikle 93 harbi sonrasındaki göç hareketlerinin artmasıyla beraber daha aktif olan İdâre-i Umumiyye-i Muhâcirîn Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyona bağlı olmak üzere İdâre-i Umûr-ı Hesâbiyye ve İdâre-i Umûr-ı İskâniyye

3 Nedim İpek, Rumeli'den Anadolu'ya Türk göçleri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1999, s. 58.

4 İpek, *Rumeli'den*..., s. 41.

şubeleri de kollektif bir çalışma sergilemiş, belediye daireleri dâhilinde 20 tane Devâir Şu'beleri açılmıştır. Komisyonun kuruluşu, şubelerin görev taksimatı ve komisyon üyeleri Dersaadet Muhâcirîn İdâresi Talimatı'nda belirtilmiştir. Bu birim daha sonraki dönemlerde farklı ad ve şekillerde varlığını sürdürmekte, 1916 yılında ise "Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi" ismiyle karşımıza çıkmaktadır. 22 Mayıs 1920'de TBMM'ye verilen bir önerge ile teşkilat lağvedilerek bu vazife mahalli birimlere ve belediyelere bırakılmıştır. Bir yıl sonraki Zabıt Ceridelerine bakıldığında ise bu kurum İmar ve İskân Vekâleti'ne devredilmek istenmiş ancak mümkün olmamıştır.

İzmit Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti çalışanları, 1924

Aşair ve Muhacirin Genel Müdürlüğü salt muhacir işleri için değil mülteci, firari ve esirler için de mühim bir kurumdur. I. Dünya Savaşı esnasında iki milyonu aşkın mülteci ve göçmen bahsettiğimiz Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi'ne sevk ve iskân edilmiştir. Devlet bütçesi ile beraber Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin de yardımları azımsanamayacak kadar çoktur. Hilal-i Ahmer'in özellikle Milli Mücadele yıllarında İzmit ve çevresinde yaptığı yardımlar dikkat çekicidir. 5 Kasım 1920'de Yalova'dan gelen Yunan kuvvetlerinin Karamürsel kazasına bağlı 25 köyü yakmaları üzerine bütün mülklerini kaybeden 8-10 bin kadar kişi İstanbul, İzmit ve Derince 'de toplanmıştır. Bu göçmenlerin yerlerine iadesi, iskân ve iaşeleri için Kızılay bir heyet göndermiştir. Tabib, aşhane, fırın, hastane malzemeleri, 1 muayenehane, 30 yataklı bir hastane faaliyete geçmiştir. Bir diğer göç faaliyeti ve Kızılay yardımları daha karşımıza çıkmaktadır. O da İznik'teki çetelerden kaçan halkın Karamürsel'e sığınması ve İzmit'teki heyetin tüm bu göçmenlere yiyecek ve giyecek dağıtmasıdır. Bunun yanı sıra 27 Şubat 1921'de Kocaeli Komutanlığı'nın isteği üzerine 150 yataklı Eşme Hastanesi'nin idaresi de Kızılay heyetine bırakılmıştır.⁵ 13 Temmuz 1921'de İzmit'te bir dispanser daha açılmıştır. Yunanlıların ağır tahrik, yağma ve yıkımları üzerine Kızılay tarafından bölgeye Kızılırmak, Gülnihal, Nimet, Giresun, Gayret, Galat ve İnebolu vapurları tahsis edilmiştir. Ancak işgal güçlerinin geri çekilişi ile sadece Gülnihal vapuru bölgeye intikal ettirilmiştir.⁶ Tüm bunlara rağmen artan göçler karşısında devlet yeni çözümler üretmek zorundaydı

5 Mesut Çapa, *Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2009, s. 149-150.

6 Çapa, *Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*, s. 151.

ki memur maaşlarından dahi %1 kesinti yapılarak göçmenlere aktarılmış, beraberinde halktan da yardımlar toplanmıştır. Resmi kayıtlara bakacak olursak; Meclisin 1920 yılı bütçesinden göçmen harcamaları için 431.326 lira iaşe, 150.475 lira sevkiyat, 118.050 lira tohumluk 12.275 lira tedavi 4.500 lira han ve otel kiralari toplam 874.735 lira tahsis edildi. 1921 yılı bütçesine göre aşiret ve göçmenler için 663.556, 1922 yılı bütçesine göre ise 1.139.338 lira tahsis edilmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'ye gelen firari ve esir mültecilere bakacak olursak yaklaşık bin kişi kadardır. Bu sayının genel nüfusa etkisi olmamakla beraber Osmanlı'nın savaşlar sebebiyle azalan Anadolu'nun nüfus açığı bu gelen Müslüman Türk göçmenlerle kapatılmaya çalışılmıştır.⁷

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı yıllarında müttefikleri ile yaptığı antlaşmalar sonucunda Almanya ve Avusturya'daki esir kamplarında bulunan Müslüman Türk esirleri Anadolu'da iskân ettirmek istemiştir. Müslüman esirler; Avusturya'daki Boşnak ahali, İngiltere'deki Hintliler, Fransa'daki Fas, Cezayir, Tunuslu Müslümanlar, Rusya'daki Batum, Türkistan, Tiflis, Dağıstan, Kırım, Kazan ahali ve Afganlı Müslüman esirlerdir. Bunlar Adapazarı, Ankara, Bursa, Ertuğrul, İzmit, İstanbul, Halep, Denizli, Eskişehir, Karahisar-ı Sahip ve Konya vilayetlerine yerleştirilmişlerdir. Muhacirin-i Üsera dediğimiz esir muhacirler özellikle Adapazarı'nda Hendek, Sapanca, Ferizli nahiyelerinde 142 hane olarak İzmit'te ise 25 hane şeklinde iskân ettirilmişlerdir. İzmit'teki göçmen köyleri ise Gölcük mahalindeki 40 hanelik Nüzhetiye köyü, İzmit'e bağlı Çamlık, Çubuklubala, Fevziye 15 hane, Hamidabad 115 hane, İnanıme 35 hane, İkraziye, Hamidiye, Karapınar, Köyyeri, Osmaniye, Rahmiye, Şevketiye, Şirinsuluca, Teşvikiye, Yenimahalle, Kandıra mahallindeki Hamidiye köyü ve Karamürsel'e bağlı Mecidiye köyü olmak kaydıyla dört büyük iskân mahallinde yaklaşık 20 adet göçmen köyü bulunmaktadır. Bunların bir kısmının isminde bugün kısmı değişiklikler söz konusudur. Şu bir gerçek ki 93 Harbinden itibaren ilk yirmi yıl içerisinde yaklaşık 50 bin göçmen İzmit'e sevk ve iskân ettirilmişlerdir. XIX. yüzyılın başından itibaren bilfiil devam eden göç hareketleri özellikle Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele dönemiyle beraber farklı bir çehreye bürünmüştür. 1912-1913 Balkan Savaşı sırasında 117.352, 1914-1915 Birinci Dünya Savaşı sırasında da yaklaşık 120.556 göçmenin Anadolu'ya geldiği tahmin edilmektedir. Birinci Dünya Savaşı'na kadar Kafkasya'dan, Balkanlardan ve Ege adalarından Anadolu'ya gelen göçmenlerin sayısı bir milyonun üstündedir.

Talât Paşa'nın notlarında "Balkan Harbi'nden önce gelen Müslüman Göçmenlerle ilgili İzmit 56.573 nüfus ve 12.813 hane iken Balkan Harbi'nden sonra gelen göçmen miktarı 6.771 nüfus ve 1.153 hane olarak verilmektedir ki bunların içinde memur ve asker aileleri ise 210 nüfus ve 56 hanedir. Hudud-ı Şarkiye Menâtk-ı Harbiye nedeniyle İzmit Sancağı'na göç edenlerin sayısı ise 1.887, Almanya ve Avusturya'dan İzmit Sancağı'na gelen esir sayısı ise İzmit kazası için 12, Adapazarı kazası içinse 124'dür. İzmit Mutasarrıflığı'nın nüfusu 1. Dünya Savaşı öncesi, 1914 sayımına göre canlı bir ticaret merkezi olması hasebiyle Anadolu'dan gelen yoğun göç nedeniyle 325.123 kişidir. Bu nüfusun 227.000'ini Müslümanlar, 40.000'ini Rumlar, 57.800'ünü Ermeniler oluşturuyordu. Yörede az sayıda Musevi de vardı. Nüfus dağılımı şu şekilde idi: Merkez: 71.349 (40.403 İslam, 5.226 Rum, 23.873 Ermeni, 307 Musevi), Adapazarı: 102.051 (76.864 İslam, 7.957 Rum, 16.461 Ermeni, 113 Yahudi), Karamürsel: 23.547, Kandıra: 42.944, Geyve: 48.187, Yalova: 21.532, İznik: 15.543.⁸

7 İpek, *Göçler*, s. 264.

8 Kafkaslarda Tarihsel Göçler, www.kafkasakademi.com, 14 Nisan 2014, 11.00.

Mültecilerin İskânı Meselesi

XX. yüzyılın en mühim gelişmelerinden biri de “Mülteciler Meselesi” olmuştur. XX. yüzyılın ilk çeyreğinde İran’da şiddetlenen İngiliz ve Rus politikaları neticesinde İran halkı Osmanlı Devleti’ne iltica etmişti. İngiltere’nin amacı bölgeyi elde tutarak Rusya’nın Hindistan’a yaklaşmasını önlemek Rusya’nın amacı ise bölgedeki mevcut nüfuzunu korumak ve arttırmaktır. İran’ın İngiliz- Rus nüfuz mücadele sahasına dönüşmesi ve Osmanlı’nın da bu dönemde İngiliz desteğini kaybetmesi İran ile Osmanlı’yı bir araya getirmiştir.⁹ Bu siyasi ve askerî anlamda gergin olan ortamda Türk, Acem ve Ermeniler iltica talebinde bulundular, bunların bir kısmı Hristiyan olsa da çoğunluğu Müslümanlardı. XX. yüzyılın ilk on yılında İran’a nüfuz eden Ruslar, halka çeşitli konularda baskı yapmaktaydı. Tecavüz ve baskılara dayanamayan halk da Osmanlı’ya aşiret reisleri aracılığıyla iltica talebinde bulundu. İltica edenlerden 280 hane halkı ocaklarına geri döndü, geriye kalan 20 hane 1908-1909 kışını akraba ve tanıdıklarının yanında geçirip ilkbaharda Hakkâri’ye iskân kararı verilmişti. Her aileye çift hayvanı, zirai alet ve mesken kredisi verilmesi için Sadaret, 1909 emvâlinden 60 bin kuruş ayırmıştır. İltica edenler arasında 11 Ocak 1912’de, 35’i İran mücahidi ve 21’i Ermeni Taşnak Komite üyesi olmak üzere toplam 56 kişilik bir kafil de vardır. Bu tarihten bir hafta sonra Tebriz’den 300 Acem ile 200 Ermeni Van Vilayeti’ne iltica etmiştir. Bir kısmı vilayetin köylerine bir kısmı da kendi istekleri üzerine İstanbul’a sevk edilmiştir. Osmanlı’ya iltica talebinde bulunan İran mültecilerini iki gruba ayırabiliriz: Birincisi işgalci Rus kuvvetlerine ve Ruslarla işbirliği yapan İran yönetimine karşı olup İran sınırında kalarak Türk tabiiyetini talep edenler. İkincisi ise, İran sınırını aşarak Türk tabiiyet talebinde bulunanlardır. Osmanlı Devleti, sınırı geçerek Türk tabiiyetinde bulunanların talebini kabul etmiş, bunlara mülteci sıfatını vererek işe masraflarını temin etmiştir. Güvenliklerini de sağlayarak 10 bin ile 30 bin kuruş arasında tahsisatta bulunmuştur. Bu mültecilerden bazıları devlet memuriyetinde dahi bulunmuştur. İran’dan Anadolu’ya göç edenlerin sayısı hakkında istatistiksel veriler maalesef mevcut değildir.¹⁰

Bununla birlikte Cezayirli göçmenler de Anadolu’ya gelerek Osmanlı’ya sığınma talebinde bulunmuşlardır. İskân tahsisatları verilmiş iskân görmeyenler yiyecek ve kira bedellerini devletten tahsis etmişlerdir. Bunlar on sene vergiden yirmi sene askerlik hizmetinden muaf tutulmuş 1909’dan itibaren gelenler 6 yıl askerlikten, 2 yıl vergi mükellefiyetinden muaftır.¹¹ Şu da bir gerçektir ki Fransız vatandaşı olan Cezayirli göçmenler bu haklardan mahrum kalacaktı. Trablusgarp ve Bingazi mültecileri de vardır. Osmanlı Devleti bunlarla ilgili de özel bir komisyon tahsis etmiştir.

Mülteciler meselesi ile ilgili bir başka mühim nokta ise 1911 yılından başlayarak 1917 yılına kadar Rus ordusundaki Türk askerlerinin Osmanlı’ya tabiiyet talebinde bulunmasıdır. Rus ordusunda işe sıkıntısı çekilmesi, askere maaş verilmemesi, küçük kusurlara karşılık büyük baskılar yapılması Rus ordusundan Anadolu’ya iltica sonucunu doğurmuştur. 20 Nisan 1911-22 Mart 1914 tarihleri arasında yaklaşık 200 kişi kıtalarından firar ederek Türk sınır karakollarına sığınmışlardır. Büyük kısmı Rus askerî birliklerinden kaçan Kazanlı Türkler olup, Türkiye’nin doğu sınırına konuşlandırılmıştır. Trabzon, Giresun ve Erzurum’a gelmişlerdir; Trabzon’daki mültecilerin bir kısmı İstanbul ve Ankara’ya sevk edilmiş Ankara’dakilerin bir kısmı da Konya’ya gönderilmiştir. Erzurumdakiler ise Bayburt’a bir kısmı Sivas, Ankara, Konya ve İstanbul’a yerleştirilmişlerdir. Trabzon ve Erzurumdakiler 1913 Temmuz’unda Adana ve Halep’e sevk edilmiştir.¹²

9 İpek, Göçler, s. 216.

10 Nedim İpek, İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler, s. 230-231.

11 İpek, Göçler, s. 237-238.

12 İpek, Göçler, s. 257-261.

1920'lerin ortası, Karamürsel'in Kız Derbent Köyü'nde, Lozan Antlaşması sonrası Yunanistan'ın Selanik şehrinden göç eden aileler için inşa ettirilmiş olan göçmen evleri.

Milli Mücadele Döneminde İzmit Muhacereti Meselesi

Milli Mücadele yılları içerisinde bölgeye ait gelişmeler kayda değer nitelik taşımaktadır. Bu açıdan Yunanlıların bölgeyi işgali ve hemen sonraki dönemde yeni bir mesele, "İzmit Muhacereti" adı verilen ve İzmit'ten farklı yerlere gönderilen Müslüman muhacirlerin tekrar yurtlarına dönme çabalarını ihtiva eden ve bunun yanı sıra bir şekilde memleketlerinden ayrılarak İzmit'e gelen muhacirler meselesi, ortaya çıkmıştır. İşgal edilen yarımada Yunan baskısından kurtulmayı bekleyen İzmit halkı, bölgenin milli güçler tarafından muhasara altına alınmasıyla birlikte, Yunanlıların şehri tahliye hadisesine şahit olmuşlardı. Bu mutlu haber, onları aynı zamanda büyük bir şaşkınlığa da uğratmıştı. Çünkü işgalci güçler şehri boşaltırken yanlarında İzmit'te bulunan Müslüman halkın bir kısmını da götürmüşlerdi. Memleketlerinden ayrılarak bir anda muhacir duruma düşen bu insanların durumu basında geniş yankı uyandırmıştı. Bu konu çerçevesinde *Tasvir-i Efkâr* gazetesinin 21 Haziran 1921 tarihli sayısında İzmit'te bulunan 500 kadar İslam muhacirinin Hilâl-i Ahmer tarafından tahsis edilen üç vapurla memleketlerine iade edilecekleri bildirilmiştir. Bunun yanı sıra işgal yıllarında Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi'nin hazırlamış olduğu çadırların yine muhacirler için gönderileceği bu bilgilere eklenmiştir. İzmit'te bu hadiseler gerçekleşirken, Karamürsel civarında bulunan muhacirlerin iaşesi için de bir komisyon teşkil edilmesi ve Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından gerekli tedbirlerin alınması gerektiği ifade edilmiştir. Kocaeli yarımadasında işgal yıllarında yaşanan olumsuzluklar birbiri ardınca devam etmektedir. Karamürsel'de vuku bulan bir bombardıman esnasında kaçmayı başaran 50 kişilik bir Müslüman kafesi İzmit limanına gelerek memleketlerine götürülmeyi bekleyen muhacirler arasında yerini almıştır.¹³

Vakit gazetesinde ise muhacirler ile ilgili olarak İzmit'te muhtaç bir halde bulunan İslam muhacirlerinin İstanbul'a nakli için yedi vapurun hazırlandığı ve bir Hilâl-i Ahmer heyetinin İzmit'e hareket ettiği bildirilmiştir. Bunun yanı sıra İzmit'ten çok sayıda Rum ve Ermeni muhacirlerin de Aleksandros ve Atina isimli vapurlarla nakledildiği ifade edilmiştir. Bunun

¹³ Tasvir-i Efkâr, 30 Haziran 1921, 104/17-A.

haricinde İzmit limanına yaklaşan vapurlar arasında Mercedes, Eliyontos ve Saltana isimli vapurların bulunduğu dile getirilmiştir. Rumca gazeteler dahi İzmit'te bulunan muhacirlerin sayısının 50 bine yakın olduğunu yazmaktadır. Şologos gazetesi ise yine bu konuda teferruatlı bilgiler vermekte, İzmit'te bulunan Müslüman muhacirler için Gülnihal, Kızılırmak, Ümit, Nimet, Gayret, Galata vapurlarının İzmit'e hareket ettiğini bildirmektedir. Ermeni ve Rum muhacirlerin yanında İzmit'te beş altı yüz kadar Musevi muhacir de bulunmaktadır.¹⁴

İstanbul Yunan Komiserliği'nin bir telgrafına göre İzmit'ten alınan muhacirler Yunan gazetelerine göre şu şekilde dağıtılmıştır: Midilli Adası'na 9000, Limni'ye 4000, Galosa 8000, Yenişehir'e 6000, Sakız'a 2000, Piregos ve Tirbiyolis'e 2000 muhacirin nakledileceğini emretmiştir. Muavenet-i Umumiye Nezareti her muhacire 2,5 drahmi tahsisat bağlayacaktır.¹⁵ Yunan gazetelerine göre alınan bu kararları uygulama imkânı bulamayan Yunanistan hükümeti kısa bir süre sonra Hilâl-i Ahmer Heyeti ile gerçekleştirdiği müzakeratla birlikte bu muhacirlerin iadesini kabul etmiştir. İzmit'e gelen ve belli bir süre sonra bazı bölgelerin yerli halkı haline gelen İzmit muhacirleri böyle bir tarihî süreç içerisinde adeta yaşam mücadelesi vermişler ve gerek Osmanlı toplumunda gerekse yeni Türkiye devleti bünyesinde her daim önemli bir yer tutmuşlardır.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin kaybettiği savaşlar sonrasında daha yoğun olarak görülen göç hareketleri ilk olarak Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla başlamış, Kırım Savaşı'nı müteakip Milli Mücadele döneminde de kendisini göstermiştir.

İzmit ve çevresine gerçekleşen göç hareketleri 1806-1812 ve 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşları sonrasında gerçekleşmiştir. Kafkaslar, Rumeli ve Balkanlardan gelen muhacir sayısının giderek arttığı görülmüştür. 93 Harbi olarak bildiğimiz 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında yoğun bir göç hareketi meydana gelmiştir. Balkan Savaşları ve akabinde Birinci Dünya Savaşı sonrası göç hareketlerinin en yoğun yaşandığı dönem olmuştur.

Göç hareketleri beraberinde muhacirlerin iskânı meselesini doğurmuştur. 1860'a kadar göçmenlerin ihtiyaçlarının karşılanması hususu, muhacirlerin yerleştirildikleri vilayetlerin sorumluluğunda iken, bu tarihte kurulan Muhacir Komisyonu teşkilatı ile sistemli hale getirilmiştir. 1916 yılında ise Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi oluşturulmuştur. 22 Mayıs 1920'de TBMM'ye verilen bir önerge ile teşkilat lağvedilerek bu vazife mahalli birimlere ve belediyelere bırakılmıştır.

Bununla birlikte Birinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'ye gelen firari ve esirler meselesi de ehemmiyeti haizdir. Osmanlı Devleti'nin müttefikleri ile yaptığı antlaşmalar ile Almanya ve Avusturya'daki esir kamplarındaki Müslüman Türk esirler, Anadolu'nun çeşitli yerlerine iskân ettirilmiştir. Bu bölgelerden biri de İzmit ve çevresidir.

Muhacir ve esirlerin yanısıra mülteciler meselesi de Osmanlı Devleti'nin üzerinde durduğu konulardan biri olmuştur. Osmanlı çeşitli nedenlerle kendi topraklarına iltica etmek isteyen mültecilerin sığınağı haline gelmiş, 20. yüzyılın başında İngiliz-Rus mücadelesine sahne olan İran'dan gelenleri önce Hakkari gibi yakın yerlere yerleştirmiştir. Daha sonra Osmanlı Devleti'nin iskân politikası gereğince batı bölgelerine yerleştirilmeye başlanmıştır.

Milli Mücadele döneminde ise göç meselesi farklı bir boyut kazanmış ve ülke içinde yer değiştirmeler meydana gelmiştir. "İzmit Muhacereti" adı verilen, İzmit'ten farklı bölgelere göç eden Müslümanların geri iadesi ise Yunan işgalinin bitimiyle beraber gerçekleşmiştir. Bu konuyla ilgili haberler İstanbul ve Anadolu basınında yerini almış, muhacirlerin durumu, ihtiyaçları hakkında malumata yer verilmiştir.

14 Vakıf, 29 Haziran 1921, no.111/14.

15 Tasvir-i Efkâr, 2 Temmuz 1921, no.104/17-A.

İzmit ve çevresini içine alan bölge batıdan doğuya, doğudan batıya geçiş yolu üzerinde yer alması hasebiyle çeşitli nedenlerle gerçekleşen göç hareketlerinin etkilendiği bölgelerin başında gelmektedir. Savaşların akabinde daha yoğun olarak görülen bu hareketlenmeler beraberinde muhacirlerin iskânı ve ihtiyaçlarının karşılanması meselesini doğurmuştur. Bunlar Osmanlı Devleti'nde merkezde oluşturulmuş komisyon tarafından karşılanırken, Milli Mücadele Döneminde mahalli idarelerin sorumluluğuna verilmiştir. Bu sorumluluk kapsamında İzmit'te Kızılay'ın çalışmaları dikkate değerdir. Muhacirlerin iskânı, yiyecek ve giyecek gibi elzem ihtiyaçlarının karşılanması hususunda gerekli çalışmalar yapılmıştır. Bulunduğu konum itibarıyla göç edenlerin yoğun olarak yerleştiği İzmit bölgesinin bugünkü nüfusundaki çeşitlilik bunun en açık delilidir.

KAYNAKÇA

Gazeteler

- Tasvir-i Efkâr
- Tevhid-i Efkâr
- Vakit
- İleri

Araştırma Eserler

- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 1999.
- Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2003.
- İpek, Nedim, "93 Muhacereti", Osmanlı, c. IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.
- İpek, Nedim, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*, Serander Yayınları, Trabzon, 2006.
- İpek, Nedim, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.
- Kafkaslarda *Tarihsel Göçler*, www.kafkasakademi.com, 14 Nisan 2014, 11.00.
- McCarty, Justin, *Ölüm ve Sürgün*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1998.
- Çapa, Mesut, *Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti*, Türk Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2009.
- *Osmanlı Belgelerinde Kafkas Göçleri*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşiv Daire Başkanlığı, İstanbul, 2012.
- Paşaoğlu, Derya Derin, "Muhacir Komisyonu Maruzatı'na Göre (1877-1878) 93 Harbi Sonrası Muhacir İskânı", c. 5, sayı 2, *History Studies: Halil İnalak Özel sayısı*, Samsun.
- Paşaoğlu, Derya Derin, *Nogaylar Nogay Göçleri ve Türkiye'deki İskânları*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2009.
- Ulugün, F.Yavuz, *Osmanlı ve Ulusal Kurtuluş Döneminde Kocaeli*, Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği Tarih Yayınları, Eylül, 2002.
- Uzun, Dursun, "Kocaeli İzmit İlçesinin Batı Muhaciri Laz Köylerinden Çubuklu Osmaniye Köyü", www.chveneburi.net, 10 Nisan 2014, 19.00.